

Nr 101

Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i naturvårdslagen (1964: 822), m. m.; given Stockholms slott den 30 mars 1973.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitiärenden, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF ADOLF

CARL LIDBOM

Propositionens huvudsakliga innehåll

Enligt naturvårdslagen krävs tillstånd av länsstyrelsen för täkt av sten, grus, sand eller lera. Om tillstånd vägras är ägaren i princip berättigad till ersättning av staten. Den i samband med 1972 års ändringar i naturvårdslagen införda principen att ersättning inte skall utgå för värden som beror enbart på förväntningar om ändring i pågående markanvändning föreslås nu gälla även för täktverksamhet. Nuvarande bestämmelser om statens ersättningsskyldighet vid vägrat tillstånd upphävs.

I propositionen föreslås vidare bestämmelser om omprövning efter tio år av gällande täkttillstånd.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 1973.

1 Förslag till

Lag om ändring i naturvårdslagen (1964: 822)

Härigenom förordnas i fråga om naturvårdslagen (1964: 822),¹
dels att 29 § skall upphöra att gälla,
dels att 18, 25, 26, 31, 33 och 34 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

18 §

Täkt av sten, grus, sand eller lera för annat ändamål än markinnehavarens husbehov må ej ske utan länsstyrelsens tillstånd. Vad nu sagts avser dock ej takt inom vattenområde och inkräktar ej heller på rätt som meddelas genom inmutning enligt gruvlagen eller genom beslut av Konungen.

Länsstyrelsen äger förelägga den som söker täkttillstånd att, vid äventyr att ansökningsen avvisas, framlägga täktplan av erforderlig omfattning. I samband med tillstånd må länsstyrelsen meddela sådana föreskrifter att företagets menliga inverkan på landskapsbilden såvitt möjligt begränsas eller motverkas. Tillstånd må för sin giltighet göras beroende av att säkerhet ställes för fullgörandet av sålunda föreskrivna åtgärder.

Länsstyrelsen äger förelägga den som söker täkttillstånd att, vid äventyr att ansökningsen avvisas, framlägga täktplan av erforderlig omfattning. I samband med tillstånd må länsstyrelsen meddela sådana föreskrifter att företagets menliga inverkan på landskapsbilden såvitt möjligt begränsas eller motverkas. Tillstånd må för sin giltighet göras beroende av att säkerhet ställes för fullgörandet av sålunda föreskrivna åtgärder. *Visar sig sådan säkerhet otillräcklig, kan länsstyrelsen föreskriva att tillståndet skall gälla endast om ytterligare säkerhet ställes.*

Om fullgörandet av föreskriven åtgärd ankommer på annan än markens innehavare, är innehavaren skyldig tåla att åtgärden vidtages.

Ha tio år förflutit från det täkttillstånd vunnit laga kraft, kan länsstyrelsen upphäva tillståndet helt eller delvis eller förena tillståndet med ändrade föreskrifter. Visar det sig att meddelade föreskrifter ej i erforderlig mån begränsa eller motverka företagets menliga inverkan på landskapsbilden, kan länsstyrelsen före utgången av angivna tid förena tillståndet med sådana ändrade föreskrifter som ej kunna anses oskäligt betungande.

¹ Lagen omtryckt 1972: 779.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

25 §

Ägare av fastighet och innehavare av särskild rätt till fastighet äro berättigade till ersättning av kronan i den utsträckning som anges i 26 och 28—30 §§. Att i vissa fall även borgenär, som har panträtt i fastigheten, är berättigad till ersättning framgår av 34 § andra stycket. Om inlösen av fastighet stadgas i 27 §.

Ägare av fastighet och innehavare av särskild rätt till fastighet äro berättigade till ersättning av kronan i den utsträckning som anges i 26, 28 och 30 §§. Att i vissa fall även borgenär, som har pant rätt i fastigheten, är berättigad till ersättning framgår av 34 § andra stycket. Om inlösen av fastighet stadgas i 27 §.

I fråga om ersättning och inlösen skall expropriationslagen (1972: 719) i tillämpliga delar lända till efterrättelse i den mån avvikande bestämmelser ej meddelas i denna lag. 4 kap. 3 § expropriationslagen skall äga tillämpning i fråga om värdeökning som ägt rum under tiden från dagen tio år före det talan väcktes vid domstol.

26 §

Medföra föreskrifter enligt 8 eller 9 § att pågående markanvändning avsevärt försvåras eller att mark tages i anspråk, äro fastighetsägaren och innehavare av särskild rätt till fastigheten berättigade till ersättning av kronan för den skada de härigenom lida.

Innebär föreskrift enligt 8 § förbud att vidtaga viss åtgärd utan länsstyrelsens tillstånd, må ersättning i anledning av den föreskriften ej utgå med mindre tillstånd vägrats eller förenats med särskilda villkor.

Innebära föreskrifter enligt 8 eller 9 § förbud mot täktverksamhet, som avses i 18 §, eller medföra sådana föreskrifter att tillstånd till täktverksamhet vägras eller förenas med föreskrifter, och är i fall som nu sagts ej fråga om hinder i pågående markanvändning, üger 29 § motsvarande tillämpning.

Har förbud meddelats enligt 11 § och vägras tillstånd som där avses, äger vad i första stycket stadgas om föreskrifter enligt 8 eller 9 § motsvarande tillämpning.

31 §

Ersättning enligt 26 § *sista* stycket skall bestämmas att utgå med visst årligt belopp. Ersättningen må, om särskilda skäl äro därtill, avräknas å gottgörelse som sedermera kan komma att utgå jämlikt 26 § första stycket eller 27 §.

Ersättning enligt 26 § *tredje* stycket skall bestämmas att utgå med visst årligt belopp. Ersättningen må, om särskilda skäl äro därtill, avräknas å gottgörelse som sedermera kan komma att utgå jämlikt 26 § första stycket eller 27 §.

Om särskilda skäl äro därtill, må jämväl ersättning enligt 26 § förs-

Om särskilda skäl äro därtill, må jämväl ersättning enligt 26 § förs-

Nuvarande lydelse

ta stycket *eller* 28—30 § på begäran antingen av kronan eller av fastighetsägaren eller annan sakägare fastställas att utgå med visst årligt belopp med rätt för kronan och den ersättningsberättigade att erhålla omprövning vid ändrade förhållanden.

Föreslagen lydelse

ta stycket, 28 *eller* 30 § på begäran antingen av kronan eller av fastighetsägaren eller annan sakägare fastställas att utgå med visst årligt belopp med rätt för kronan och den ersättningsberättigade att erhålla omprövning vid ändrade förhållanden.

33 §

Har ej överenskommelse träffats om ersättning enligt 26 *eller* 28—30 § eller om inlösen av fastighet enligt 27 § och har icke den, som vill göra anspråk på ersättning eller fordra inlösen, jämlikt 32 § första stycket förlorat sin talan, åligger det honom att väcka talan mot kronan hos fastighetsdomstolen inom ett år från det laga kraft åkommit det beslut varå anspråket grundas, vid påföljd att han eljest går rätten därtill förlustig.

Har ej överenskommelse träffats om ersättning enligt 26, 28 *eller* 30 § eller om inlösen av fastighet enligt 27 § och har icke den, som vill göra anspråk på ersättning eller fordra inlösen, jämlikt 32 § första stycket förlorat sin talan, åligger det honom att väcka talan mot kronan hos fastighetsdomstolen inom ett år från det laga kraft åkommit det beslut varå anspråket grundas, vid påföljd att han eljest går rätten därtill förlustig.

Kronan äger, då fråga uppkommit om meddelande av föreskrifter enligt 8 eller 9 §, vid fastighetsdomstolen väcka talan mot sakägare om fastställande av de villkor som, därest föreskrifterna meddelas, skola gälla beträffande ersättning eller inlösen. Meddelas ej föreskrifter av det innehåll, som förutsatts vid fastighetsdomstolen, inom ett år från det målet avgjorts genom lagakraftäggande dom, skall domen ej längre vara bindande för parterna.

34 §

Är fastighetsägaren enligt 26 § första stycket eller 28 *eller* 29 § tillkommande ersättning bestämd att utgå på en gång och har fastigheten genom det beslut, som föranlett rätten till ersättning, undergått sådan minskning i värde att den kan antagas ej utgöra full säkerhet för borgenär, som då rätten till ersättning uppkom hade panträtt i fastigheten, skall ersättningen nedsättas hos länsstyrelsen.

Är fastighetsägaren enligt 26 § första stycket eller 28 § *tillkommande* ersättning bestämd att utgå på en gång och har fastigheten genom det beslut, som föranlett rätten till ersättning, undergått sådan minskning i värde att den kan antagas ej utgöra full säkerhet för borgenär, som då rätten till ersättning uppkom hade panträtt i fastigheten, skall ersättningen nedsättas hos länsstyrelsen.

Om borgenär som avses i första stycket lider förlust till följd av att nedsättning ej skett, har han rätt till ersättning av kronan för förlusten mot avskrivning å fordringshandlingen. Detsamma gäller, om borgenär lider förlust därigenom att ersättning blivit för lågt beräknad och ersätt-

ningen till följd av överenskommelse mellan kronan och den ersättningsberättigade eller av annan anledning ej blivit prövad av domstol. Talan om ersättning enligt detta stycke skall väckas vid fastighetsdomstolen.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

2. I fråga om täkttillstånd som vunnit laga kraft före denna lags ikraftträdande räknas i 18 § fjärde stycket angiven tid från lagens ikraftträdande.

3. Talan om ersättning till följd av att tillstånd som avses i 18 § vägrats eller förenats med föreskrifter prövas enligt äldre bestämmelser, om ansökan om täkttillstånd har inkommit till länsstyrelsen före utgången av oktober 1972.

2 Förslag till

Lag om ändring i byggnadslagen (1947: 385)

Härigenom förordnas, att 22 § byggnadslagen (1947: 385)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

22 §

Medför fastställd generalplan att pågående markanvändning avsevärt försvåras, äro markens ägare och innehavare av särskild rätt till marken berättigade till ersättning av kommunen för den skada de härigenom lida. *Innebär fastställd generalplan förbud mot täktverksamhet som avses i 18 § naturvårdslagen (1964: 822) eller medför sådan plan att tillstånd till täktverksamhet vägras eller förenas med föreskrifter, och är i fall som nu sagts ej fråga om hinder i pågående markanvändning, äger i fråga om ersättningsskyldighet för kommunen 29 § naturvårdslagen motsvarande tillämpning.*

Medför fastställd generalplan att pågående markanvändning avsevärt försvåras, äro markens ägare och innehavare av särskild rätt till marken berättigade till ersättning av kommunen för den skada de härigenom lida.

Ersättning kan bestämmas att utgå med visst årligt belopp, med rätt för såväl kommunen som markens ägare eller annan sakägare att erhålla omprövning vid ändrade förhållanden. Vad i fråga om ersättningen avtalats eller uppenbarligen förutsatts skola gälla mellan kommunen och sakägare gälle jämväl mot den som efter planens fastställande förvärvat sakägarens rätt till marken.

¹ Lagen omtryckt 1972: 775.

1† Riksdagen 1973. I saml. Nr 101

Nuvarande lydelse

Uppkommer i fall som avses i första stycket *första punkten* synnerligt men vid användningen av fastighet som marken tillhör, är kommunen skyldig att lösa fastigheten.

Ersättning enligt första stycket *första punkten* på grund av att åtgärd som avses i 17 § första stycket icke får vidtagas utgår endast om det i den ordning som anges i 17 § andra stycket fastställts att åtgärden är av beskaffenhet att kunna väsentligt försvåra områdets användning för avsett ändamål. Motsvarande gäller i fråga om inlösen.

Föreslagen lydelse

Uppkommer i fall som avses i första stycket synnerligt men vid användningen av fastighet som marken tillhör, är kommunen skyldig att lösa fastigheten.

Ersättning enligt första stycket på grund av att åtgärd som avses i 17 § första stycket icke får vidtagas utgår endast om det i den ordning som anges i 17 § andra stycket fastställts att åtgärden är av beskaffenhet att kunna väsentligt försvåra områdets användning för avsett ändamål. Motsvarande gäller i fråga om inlösen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 30 mars 1973.

Närvarande: Statsministern PALME, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, LUNDKVIST, MYRDAL, ODHNOFF, MOBERG, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON, FELDT.

Statsrådet Lidbom anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *upphävande av ersättningsbestämmelserna i 29 § naturvårdslagen, m. m.* och anför.

1 Inledning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 23 maj 1969 tillkallades sakkunniga för att utreda frågan om samfälligheter för täkt av grus m. m. (direktiv 1970 Ju 51). De sakkunniga¹ har antagit namnet grustäktskommittén. Kommittén avlämnade i juni 1972 betänkandet (SOU 1972: 46) Landskapsvård genom täktsamverkan. Betänkandet innehåller förslag till lag om ändring i naturvårdslagen (1964: 822, omtryckt 1972: 779) (NVL), lag om täktsamfälligheter och lag om ändring i lagen (1939: 608) om enskilda vägar.

Inom justitiedepartementet har upprättats en promemoria (Ds Ju 1972: 34) om ersättning enligt NVL vid vägrat tillstånd till täktverksamhet. I promemorian föreslås att nuvarande ersättningsbestämmelser i 29 § NVL upphävs. Promemorian innehåller förslag till lag om ändring i NVL och lag om ändring i byggnadslagen (1947: 385, omtryckt 1972: 775) (BL). Dessa lagförslag torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga*.

Efter gemensam remiss har yttranden över betänkandet och promemorian avgetts av Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, Uppsala tingsrätt som fastighetsdomstol, Falu tingsrätt som fastighetsdomstol, statens vägverk, kammarkollegiet, bankinspektionen, riksantikvarieämbetet, lantbruksstyrelsen, statens naturvårdsverk, statens planverk, lantmäteristyrelsen, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Väst-

¹ Hovrättsrådet Anders Hedström, ordförande, samt riksdagsledamöterna Mac Hamrin och Nils Hjorth.

manlands, Östergötlands, Kristianstads och Kopparbergs län, domänverket, Sveriges geologiska undersökning (SGU), naturvårdskommittén, bygglagutredningen, Svenska kommunförbundet, Svenska kommunaltekniska föreningen, Sveriges lantmätareförening, Sveriges advokatsamfund, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Grus- och makadamföreningen, Sveriges industriförbund, Svenska bankföreningen, Sveriges jordbrukskasseförbund, Sveriges allmänna hypoteksbank, Föreningen mellan ombudsmännen hos Sveriges landshypoteksinstitution och Svenska naturskyddsföreningen.

Lantmäteristyrelsen har bifogat yttranden av överlantmätarmyndigheterna i Stockholms, Södermanlands, Kalmar, Göteborgs och Bohus samt Västernorrlands län. Länsstyrelsen i Uppsala län har bifogat yttranden av Uppsala och Håbo kommuner, vägförvaltningen i länet och Lantbrukarnas länsförbund i Uppsala.

Yttranden har dessutom inkommit från Nacka kommun och en av Ekerö kommun tillsatt kommitté för grustäktsfrågor (Ekerö kommuns grustäktskommitté).

Av skäl som jag kommer att ange senare (avsnitt 6.4) redovisas i det följande i fråga om grustäktskommitténs förslag och remissynpunkterna på det endast huvudlinjerna.

2 Gällande ordning m. m.

Stentäkter drivs för ett flertal användningsområden. En del stenmaterial används för tillverkning av byggnadssten och prydnadssten. Den mest omfattande stenbrytningen gäller dock urberg för tillverkning av makadam samt kalksten och skiffer för cementindustrin.

Grusförbrukningen i landet under slutet av 1930-talet har uppskattats till något över 7 000 000 m³ per år. Den steg sedan kraftigt och beräknades till omkring 45 000 000 m³ år 1967, vartill kom ungefär 15 000 000 m³ makadam. Förbrukningen väntas öka ytterligare. Grovt räknat används hälften av materialet till vägar, utfyllnader och dylikt samt hälften till byggnadsindustrin. Grus- och makadamindustriens totala omsättning beräknas f. n. uppgå till närmare en miljard kronor årligen. Ungefär hälften härav utgörs av transportkostnader.

Täktverksamhet medför ofta stora ingrepp i landskapsbilden. De allmänt sett största svårigheterna för naturvården vållas av grus- och sandtäkter i fyndigheter som bildats under den senaste inlandsisens avsmältningsskede i form av åsar och deltan eller genom vågverkan såsom strandvallar eller svallgrus. Av betydelse är framför allt exploateringen av rullstensåsarna, som anses vara särskilt skyddsvärda och samtidigt lämnar det bästa materialet, t. ex. vid betongtillverkning samt utbyggnad och underhåll av vägnätet.

Enligt 18 § NVL gäller till skydd för landskapsbilden allmänt till-

ståndstvång för viss täktverksamhet. Täkt av sten, grus, sand eller lera för annat ändamål än markinnehavarens husbehov får inte ske utan tillstånd av länsstyrelsen. Bestämmelsen gäller inte täkt inom vattenområde och inkräktar inte heller på rätt som meddelas genom inmutning enligt gruvlagen eller genom beslut av Kungl. Maj:t. Om husbehovstäkt tenderar att äga rum i sådan omfattning eller på sådant sätt att en känslig landskapsbild påverkas, har länsstyrelsen enligt 19 och 20 §§ NVL vissa möjligheter att ingripa. Dessa paragrafer gäller däremot inte företag vars tillåtlighet skall prövas enligt vattenlagen (1918: 523).

Länsstyrelsen kan enligt 18 § andra stycket NVL förelägga den som söker täkttillstånd att framlägga täktplan. Täktplanen bör vara av sådan omfattning att den tillåter en samlad bedömning ur naturvårdssynpunkt av den tekniskt och ekonomiskt rationellaste exploateringen av den ifrågavarande fyndigheten, och detta oavsett om täkt i sådan omfattning skulle komma att beröra även andra fastigheter än sökandens (prop. 1964: 148 s. 75). Om sökanden trots föreläggande inte företer täktplan, kan ansökningen avvisas utan prövning i sak. I samband med tillstånd kan länsstyrelsen meddela föreskrifter för att begränsa eller motverka företagets menliga inverkan på landskapsbilden. Tillstånd kan göras beroende av att säkerhet ställs för fullgörandet av föreskrivna åtgärder. Täkttillstånd kan begränsas till viss tid. Ett tillstånd kan också begränsas till viss person (sökanden). Annars torde det gälla även för framtida innehavare av takten (prop. 1964: 148 s. 76).

Om fullgörandet av föreskriven åtgärd ankommer på annan än markens innehavare, är innehavaren enligt 18 § tredje stycket NVL skyldig tåla att åtgärden vidtages.

Enligt 37 § NVL kan den som uppsåtligen eller av oaktsamhet utför täkt i strid mot 18 § eller föreskrift som meddelats i samband med täkttillstånd dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Länsstyrelsen kan också enligt 39 § NVL vid vite förelägga honom att rätta vad olagligen skett. Alternativt finns möjlighet till handräckning.

I 29 § NVL finns bestämmelser om ersättning av staten i anledning av täktregleringen. Har tillstånd som avses i 18 § vägrats eller förenats med föreskrifter och kan till följd härav marken av ägaren användas bara på sätt som står i uppenbart missförhållande till dess värde vid den tidpunkt då NVL trädde i kraft, den 1 januari 1965, är ägaren berättigad till ersättning av staten för den skada han härigenom lider. Innehavare av sådan nyttjanderätt eller annan särskild rätt till marken som upplåtits före den 1 januari 1965 har samma ersättningsrätt. Den som vill göra anspråk på ersättning måste enligt 33 § första stycket NVL väcka talan mot kronan hos fastighetsdomstol inom ett år från det att det ersättningsgrundande beslutet vann laga kraft.

Täktverksamhet som pågick när NVL trädde i kraft utan att tillstånd erfordrats enligt äldre lag men som kräver tillstånd enligt 18 § NVL får

enligt 46 § fortgå till dess länsstyrelsen förordnar annat. För att verksamheten skall få fortgå efter den 30 juni 1965 fordras dock att tillstånd söks dessförinnan. Om tillstånd till fortsatt täkt vägras eller förenas med föreskrifter och detta medför att kostnader som nedlagts för tillvaratagande av fyndigheten blir onyttiga, skall skälig gottgörelse utgå här för, om inte särskilda skäl talar däremot.

29 och 46 §§ NVL har inte ändrats i sak (se dock prop. 1972: 111 bil. 2 och 3 s. 354). Övriga ersättningsbestämmelser i NVL ändrades däremot med verkan från den 1 januari 1973 (prop. 1972: 111 bil. 2 och 3, CU 35, rskr 348, SFS 1972: 779). Ändringarna går bl. a. ut på att de begränsningar i markägarens handlingsfrihet som beslut om naturreservat eller landskapsskyddsförordnande innebär skall grunda rätt till ersättning av staten endast om pågående markanvändning avsevärt försvåras (26 och 28 §§ NVL). I pågående markanvändning inräknas vad fastighetsägaren enligt detaljplanebestämmelser, byggnadslov och tillstånd enligt NVL, exempelvis täkttillstånd, får använda marken till, under förutsättning att ändringen i markens användning framstår som aktuell (prop. 1972: 111 bil 2 och 3 s. 334 f). I anslutning till dessa ändringar infördes en särbestämmelse i 26 § tredje stycket NVL av följande innehåll. Innebär naturreservatsföreskrifter förbud mot täktverksamhet eller medför sådana föreskrifter att tillstånd till täktverksamhet vägras eller förenas med föreskrifter, och är det inte fråga om hinder i pågående markanvändning, skall 29 § NVL äga motsvarande tillämpning. Motsvarande ändring har för generalplanefallet upptagits i 22 § första stycket BL i lydelse enligt SFS 1972: 775.

Enligt statens naturvårdsverks årsbok 1971 (tabell 9 på s. 214 f) har till verket under åren 1965—70 inkommit uppgift om 10.163 tillståndsbeslut enligt 18 § NVL och 85 avslagsbeslut enligt samma paragraf. I årsboken (s. 167) anges, att en av orsakerna till det ringa antalet avslagsbeslut är att grus betingar ett högt pris och att de begränsade medel som hittills stått till förfogande endast räckt till för att skydda ett fåtal av de från naturvårdssynpunkt värdefullaste fyndigheterna. Enligt framställningen i årsboken har medel blott i undantagsfall kunnat avsättas för att t. ex. förhindra olägenheterna från landsskapsbildssynpunkt av en spridning av täktverksamheten som ofta ter sig omotiverad även från teknisk och ekonomisk synpunkt. I årsboken anförs även en annan orsak till de få avslagsbesluten i bl. a. täktärenden. När fråga väckts om exploatering i någon form inom områden med hög prioritet från naturvårdssynpunkt har man sökt skydda området som naturreservat, varvid länsstyrelsen vanligen inte meddelar beslut i ansökningsärendet.

Enligt uppgift från naturvårdsverket har under budgetåren 1964—65 — 1971—72 ersättning enligt 29 § NVL utgått med 806 900 kr. Av detta belopp hänförs sig 13 000 kr. till 1965—66, 766 450 kr. till 1970—71 och 27 450 kr. till 1971—72. Beloppet 766 450 kr. var uppdelat på

tre ersättningsobjekt på 730 850, 20 600 och 15 000 kr (se naturvårdsverkets årsbok 1971 s. 212 f). Skydd mot olämplig täktverksamhet erhålles emellertid inte bara genom täktregleringen i 18 § NVL utan också genom förordnande om naturreservat eller förvärv av marken, varför de återgivna siffrorna inte innebär någon uttömmande redovisning av statens kostnader.

Enligt gällande rätt kan täktsamverkan mellan flera fastigheter i princip komma till stånd endast på frivillig väg genom avtal mellan fastighetsägarna. Ett sådant avtal har verkan bara mellan avtalsparterna och således inte mellan de fastigheter som parterna representerar. Inom ramen för fastighetsbildningen kan dock en täktsamverkan ges fastare former.

3 Grustäktskommitténs förslag

Grustäktskommittén föreslår att förbättrad landskapsvård skall åstadkommas genom samfällighetsbildning. Syftet är att genomföra en från naturvårdssynpunkt lämplig lokalisering och samordning av den täktverksamhet som gäller sten, grus, sand och lera i fyndigheter som berör två eller flera fastigheter. Kommittén föreslår en särskild lag om täktsamfälligheter som anknyter till bestämmelserna i NVL om täkttillstånd (18 §) och om ersättning av staten vid vägrat täkttillstånd (29 §).

Som ett alternativ till den föreslagna lösningen nämner grustäktskommittén att i BL skulle införas ett med rättsverkningar förenat planinstitut för täktreglering. Ett annat av kommittén omnämnt alternativ är att i fastighetsbildningslagen (1970: 988, omtryckt 1971: 1035) införa särskilda bestämmelser för täktsamfälligheter. Kommittén avvisar båda dessa alternativ och påpekar dels att det inte finns skäl att tillgripa tvångsinlösen av äganderätt till mark som ett medel att åstadkomma samordnad täktverksamhet dels att en fastighetsbildningsåtgärd i princip förutsätter att ändamålet är av stadigvarande betydelse för fastigheterna.

Kommittén framhåller att frågan om tillstånd till täkt från en fastighet f. n. prövas enbart med utgångspunkt i denna fastighets förhållanden. Om den sökta täkten anses skada landskapsbilden, bör ansökningsen därför i princip avslås — med därav följande risk för ersättningsskyldighet för staten — trots att samma kvantitet skulle kunna utan motsvarande skada tas ut från en angränsande fastighet. Genom den samverkan mellan fastigheter i form av en täktsamfällighet som kommittén föreslår kan planläggningen av den behövliga brytningen i stället ske utan hänsyn till fastighetsgränserna. Härigenom ökas enligt kommittén väsentligt möjligheterna att skydda landskapsbilden, utan att nödvändig exploatering för den skall hindras. Enligt kommitténs förslag kommer alla delägarna i samfälligheten i åtnjutande av det ekonomiska utbytet av den tillåtna brytningen. När det gäller fördelningen av vinsten blir

det likgiltigt på vilken fastighet brytningen sker. Med en lämplig utformning av täktsamfälligheten kan enligt kommittén resultatet för delägarna också bli sådant att ersättningsskyldighet för staten i regel undviks.

Enligt kommitténs förslag skall samfällighetsbildningen grundas på sådant täkttillstånd som länsstyrelsen meddelar enligt 18 § NVL. Enligt förslaget skall länsstyrelsens tillstånd — vid sidan av de villkor som redan f. n. kan uppställas — kunna innefatta att täktverksamheten för sökandens fastighet och andra fastigheter skall omhändertas av en samfällighet i enlighet med bestämmelserna i den särskilda lagen. Sökanden kan inte genom att begränsa sitt yrkande till täkt från den egna fastigheten hindra att ett tillstånd förbinds med villkor om samfällighetsbildning, om länsstyrelsen finner denna påkallad med hänsyn till landskapsbilden.

Kommittén föreslår inga särskilda förutsättningar för att en täktsamfällighet skall få inrättas utöver dem som gäller för prövning av ansökningar om täkttillstånd över huvud taget. Avgörandet blir således på vanligt sätt beroende av en fri avvägning av exploaterings- och naturvårdsintressena. Härvid framhåller kommittén, att avgörande för nuvarande tillståndsgivning i praktiken inte alltid är någon ur 18 § NVL härledd allmän förutsättning för tillstånd utan i stället ofta länsstyrelsens möjligheter att utforma tillståndet så att ersättningsskyldighet inte uppkommer.

Kommittén har inte ansett det falla inom utredningsuppdraget att ompröva ersättningsprinciperna i 29 § NVL. Om det totala resultatet av samfällighetsbildningen för en fastighets del skulle bli att ett sådant uppenbart missförhållande som avses i 29 § NVL uppkommer, bör enligt kommittén ersättning utgå. Samfällighetsbildningen ger dock enligt kommittén sådana möjligheter att planlägga brytningen på ett för landskapsvärden tillfredsställande sätt att ersättningsbestämmelserna väsentligen torde komma att fylla funktionen av säkerhetsventil för den händelse värdeminskning i enstaka fall inte kan undvikas trots genomtänkt planering. Ambitionen bör enligt kommittén normalt vara att täkttillståndet utformas så att landskapsbilden skyddas intill den gräns där ersättningsskyldighet inträder, dvs. strax innan uppenbart missförhållande uppstår mellan markens användning i överensstämmelse med tillståndet och dess värde den 1 januari 1965.

I fråga om samfällighets omfattning framhåller kommittén att möjligheterna att åstadkomma en lämplig planläggning i regel blir större ju vidsträcktare område som bildar underlag för bedömandet. En tvångsamfällighet av privaträttslig natur förutsätter dock enligt kommittén, att delägarkretsen begränsas så att samfällighetens uppgift blir praktiskt möjlig att fullgöra i stort sett inom ramen för ett grannelagsförhållande. När det gäller att söka bestämma en övre gräns för samfällighe-

tens storlek, finner kommittén det naturligt att anknyta till det intresse av skydd för landskapsbilden som bär upp tillståndsregleringen i 18 § NVL. Att ge en tvångssamfällighet större omfattning än som är motiverat med hänsyn till detta intresse bör enligt kommittén inte komma i fråga. Kommittén föreslår därför att en täktsamfällighets omfattning skall bestämmas genom en kombination av vad som utgör en med hänsyn till landskapsbilden naturlig planläggningsenhet och kravet på att den avsedda fyndigheten skall med teknisk och ekonomisk fördel kunna tillgodogöras gemensamt. En och samma samfällighet kan omfatta flera fristående fyndigheter även om dessa var för sig ingår i endast en fastighet. Enligt kommittén bör dock föremålet för en samfällighets förvaltning utgöra vad som från geografiska och praktiska synpunkter kan betraktas som en sammanhängande fyndighet, om inte särskilda skäl talar för ett större eller mindre underlag. Själva samfälligheten skall då i princip bestå av alla de fastigheter i vilka fyndigheten ingår.

Kravet på tillstånd i 18 § NVL omfattar inte husbehovstäkt. Enligt kommitténs mening har utvecklingen i fråga om de okontrollerade husbehovstäkterna i vissa fall lett till sådana skador på landskapsbilden som kan jämföras med verkningarna av de kommersiella täkterna. När samfällighetsbildning kommer till stånd på grund av en ansökan om tillstånd till täkt för annat ändamål än husbehov, kan det enligt kommitténs mening inte vara rimligt att det eftersträfvade resultatet skall kunna omintetgöras genom att okontrollerade husbehovstäkter öppnas i den fyndighet som är föremål för gemensam förvaltning. Inte heller uppkommer i detta fall någon extra arbetsbelastning för naturvårdsmyndigheterna, eftersom hela fyndigheten redan varit föremål för deras prövning i vanlig ordning. När det gäller fyndighet som omhänderhas av en täktsamfällighet föreslår kommittén därför, att nuvarande rätt till husbehovstäkt upphävs. I övrigt bör enligt kommittén rättigheten liksom hittills vara fri.

18 § NVL avser inte täkt inom vattenområde. Kommittén anser att det bör vara möjligt att vid samfällighetsbildning hindra särskild täkt inom vattenområde, om fyndigheten delvis ligger inom vattenområdet. Möjligheten att förlägga den gemensamma täkten dit kan i vissa situationer leda till att skyddsvärd natur sparas och i varje fall underlätta en lämplig planläggning inom fyndigheten. Kommittén föreslår därför att rätten till täkt inom vattenområde upphävs i fråga om fyndighet som omhänderhas av en täktsamfällighet.

Samfälligheten är enligt kommitténs förslag konstruerad som en s. k. tvångssamfällighet av i huvudsak samma karaktär som åtskilliga andra sådana bildningar inom fastighetsrätten. Den rättsliga indelningen i fastigheter påverkas således inte. Samfälligheten är en sammanslutning av självständiga fastigheter enbart för att tillgodose det aktuella täktändamålet. Den består enligt huvudregeln av de fastigheter i vilka den eller

de berörda fyndigheterna ingår. En fastighet vars ägare anført särskilda skäl för sin vägran att deltaga skall dock stå utanför, såvida inte fyndighetens ändamålsenliga tillgodogörande avsevärt försvåras därigenom eller täkt enbart av fastighetens del i fyndigheten kan antas leda till att landskapsbilden skadas i väsentlig mån. Även annars kan en fastighet undantas från samfälligheten, men då bara om det är påkallat från allmän synpunkt.

Ett täkttillstånd anses normalt inte kunna återkallas. Kommittén föreslår ett undantag från denna regel. Länsstyrelsen skall sålunda i samband med att den förordnar om samfällighetsbildning kunna begränsa eller upphäva ett tidigare meddelat tillstånd till täkt från fastighet som skall ingå i samfälligheten. Sådan täkt kan också förbjudas interimistiskt under vissa villkor. I princip är den tidigare tillståndshavaren berättigad till ersättning av staten för skada till följd av ändringsbeslutet, och denna ersättningsskyldighet gäller oavsett skadans omfattning. Det bör enligt kommittén dock i första hand provas olika vägar att begränsa skadan. Stundom kan exploatören tänkas vara villig att efter den egna täktens avbrytande biträda samfälligheten med dess exploatering. Förslaget ger också möjlighet för länsstyrelsen att flytta exploatörens rätt till annan del av fyndigheten. Dennas ändamålsenliga tillgodogörande får dock inte försvåras avsevärt genom åtgärden.

Samfälligheten föreslås få rätt att för täktens genomförande ta i anspråk mark inom det verksamhetsområde som bestäms vid samfällighetens inrättande. Denna tvångsrätt gäller utan hinder av den rätt som kan tillkomma annan. Rättigheten bör enligt kommittén dock utformas så att någon konflikt med allmänt eller enskilt intresse såvitt möjligt inte uppkommer. För intrång skall samfälligheten utge ersättning.

Fördelningen av kostnader och avkastning mellan delägare föreslås ske efter särskilda andelstal som vid inrättandet bestäms efter skälighet. Riktmärket skall främst vara värdet av vad som skulle kunna utvinnas från varje fastighet genom gemensam täkt, om täkttillstånd enligt NVL inte fordrades.

Gemenskapen är enligt förslaget sakrättsligt knuten till alla deläggande fastigheter. Delaktigheten i samfälligheten kan därför inte överlåtas för sig utan följer med vid överlåtelse av fastighet. Inte heller utgör fyndigheten i fortsättningen beståndsdel av de fastigheter på vilkas mark den ligger. Fyndigheten är under tiden för samfällighetens bestånd i stället tillbehör till samtliga deläggande fastigheter.

Frågan om täktsamfällighets inrättande provas enligt förslaget av länsstyrelsen, som också bestämmer den närmare utformningen. Ärendets beredande anförtröas enligt förslaget åt en särskild förrättningsman, som skall göra utredningen och avge förslag till beslut. Han skall ha sådana kvalifikationer att hans förslag normalt kan fastställas av länsstyrelsen.

I princip skall enligt förslaget fullföljd ske i administrativ väg, dvs. till Kungl. Maj:t. Endast i två hänseenden föreslås en judiciell överprövning. Det gäller dels bestämmandet av ersättningar från samfälligheten för intrång på rättighet som tvingas vika genom att marken tas i anspråk, dels avgörandet av fastigheternas andelstal. Beträffande båda dessa utpräglat privaträttsliga frågor gäller enligt förslaget, att talan mot länsstyrelsens beslut skall ske genom ansökan om stämning vid fastighetsdomstol inom ett år efter beslutets meddelande.

Angående samfällighetens organisation, förvaltning och upplösning skall enligt förslaget i tillämpliga delar gälla motsvarande bestämmelser i lagen (1966: 700) om vissa gemensamhetsanläggningar.

4 Departementspromemorian

I departementspromemorian konstateras att grusexploateringen före NVL:s tillkomst tog former som på många håll medförde betydande skador på naturen. I några fall har ingreppen resulterat i vidsträckta kraterlandskap. Exploateringen har enligt promemorian inte sällan vittnat om planlöshet och bristande medvetenhet i fråga om allmänna intressen.

Den allmänna tillståndsplikten i NVL, som infördes den 1 januari 1965, har enligt promemorian medfört en väsentlig förbättring. Vägras tillstånd blir emellertid staten i princip ersättningsskyldig. Under åren 1965—70 har meddelats totalt 10 163 tillståndsbeslut men endast 85 avslagsbeslut. Redan dessa siffror visar enligt promemorian att länsstyrelserna vid sin tillståndsgivning inte kunnat i erforderlig utsträckning tillgodose naturvårdens intressen. Det utslagsgivande vid prövningen har varit nödvändigheten att undvika ersättningsskyldighet för staten. Enligt promemorian har härigenom den 1965 införda täktregleringen inte fått avsedd verkan.

Det föreligger inte någon omfattande rättspraxis i anslutning till 29 § NVL. Utgången i rättsfallet NJA 1971 s. 145, där högsta domstolen bestämde ersättningens belopp till 1 500 000 kr. räknat per den 1 januari 1965 med viss justering av hänsyn till penningvärdesförändring, visar emellertid enligt promemorian att det kan bli fråga om betydande ersättningar. Hänsyn tas också till en tänkt exploatering som ligger mycket långt fram i tiden, trots att det — även med beaktande av att det diskonterade nuvärdet av en avlägsen exploatering är lågt — enligt promemorian måste ifrågasättas om en förståndig köpare av fastigheten skulle låta möjligheten till exploatering mot slutet av perioden påverka köpeskillingen. Det är värdet den 1 januari 1965 som skall sökas, dvs. vad en förståndig köpare vid den tidpunkten kan tänkas ha varit villig att betala. Det måste enligt promemorian dock vara svårt för domsto-

larna att se bort från vad som numera är känt om utvecklingen på grusmarknaden. Den typ av avkastningskalkyl som regelmässigt används vid värderingen kan därför enligt promemorian lätt leda till intrångsersättningar som överstiger fastighetens marknadsvärde den 1 januari 1965.

Om grustäktskommitténs förslag till lagstiftning om grussamfälligheter genomförs inträder enligt promemorian en förbättring av läget även i ersättningshänseende. En fastighetsägare kan f. n. vägra all samverkan och därigenom tilltvinga sig antingen ett från naturvårdssynpunkt olämpligt tillstånd eller en ersättning av staten som inte skulle ha utgått om samverkan skett. För detta missförhållande råder kommitténs förslag bot. Enligt promemorian är det emellertid inte i alla fall som en samverkan undanröjer nuvarande svårigheter. Något tillstånd bör kanske över huvud taget inte meddelas. Grustäktskommittén förutsätter vidare att ersättningssituationer kan uppkomma trots att samverkan sker.

I promemorian diskuteras möjligheten att införa en uttrycklig bestämmelse om att vid ersättningsberäkningen hänsyn skall få tas endast till den exploatering som kan komma till stånd inom exempelvis 20 år från den 1 januari 1965.

Enligt promemorian skulle en sådan lösning av ersättningsfrågan inte stå i samklang med de förslag om ersättning för andra former av fastighetsintrång som har lagts fram i prop. 1972: 111. Dessa förslag (som numera antagits av riksdagen) innebär att ersättning skall utgå endast om mark tas i anspråk eller pågående markanvändning avsevärt försvåras. Detta medför i sin tur att ersättning inte skall utgå för att förväntningar om ändring i markens användningssätt inte har blivit infriade. Dessa ersättningsbestämmelser avser både förväntningar om bebyggelse och förväntningar om annan markanvändning än bebyggelse.

Som ytterligare bakgrund anges i promemorian att den som vid prövning enligt miljöskyddslagen (1969: 387) förbjuds att utöva miljöfarlig verksamhet eller som åläggs begränsningar i sådan verksamhet inte kan få ersättning av allmänna medel. Den som vägras tillstånd till byggande i vatten eller annat företag enligt vattenlagen (1918: 523) kan inte heller få ersättning av allmänna medel. I fråga om vattenkraft framhålls i promemorian att fallhöjd saknar allt värde om utbyggnad inte får ske. Inte heller i övriga likartade lagar finns sådan ersättningsrätt.

I promemorian citeras ett uttalande vid NVL:s tillkomst av föredragande statsrådet (prop. 1964: 148 s. 121), att det ingalunda är självklart att ersättning över huvud taget skall utgå till den som hindras att på sin mark öppna en för landskapsbilden skadlig grustäkt. De billighetsskäl som år 1964 ansågs tala för en till förväntningsvärdet den 1 januari 1965 knuten rätt till ersättning har enligt promemorian i dag förlorat sin bärkraft. Mot bakgrund av vad vi nu vet om behovet av att skydda våra naturtillgångar har enligt promemorian en förskjutning skett i uppfatt-

ningen om markägarnas skyldigheter mot andra grupper i samhället. Det stämmer enligt promemorian inte med nutida rättsuppfattning att en markägare skall kunna göra anspråk på ersättning av samhället för att han inte får använda sin egendom på ett sätt som skulle vara till skada för andra människor och samhället i dess helhet. I princip utgår därför i nyare lagstiftning inte ersättning för förväntningar om ändring i markanvändningen som inte kan infrias. Det saknas enligt promemorian skäl för att i fråga om täktverksamhet hålla fast vid en äldre syn på ersättningsfrågorna. I promemorian föreslås därför att de nuvarande ersättningsbestämmelserna i 29 § NVL upphävs. Den som inte ens i samverkan med andra kan presentera ett täktföretag som är acceptabelt från landskapsvårdande synpunkt bör enligt promemorian inte ha någon rätt till ersättning av det allmänna för att han vägras tillstånd. Givetvis bör inte heller föreskrifter som från naturvårdssynpunkt måste förenas med ett tillstånd medföra rätt till ersättning. De kostnader som följer av sådana föreskrifter får enligt promemorian ingå i den företagsekonomiska bedömningen av täktföretaget. Om kostnaderna härvid bedöms vara för höga för erforderlig lönsamhet, får vederbörande avstå från täktföretaget.

Enligt promemorian kommer under överskådlig tid framåt täktverksamhet att vara samhällsekonomiskt nödvändig. Tillstånd måste meddelas så att behovet av täkt av sten, grus, sand och lera kan tillgodoses. Flertalet ägare av grusfyndigheter kommer enligt promemorian också i framtiden att kunna få tillstånd att öppna täkt, på egen fastighet eller i samverkan med andra. Det väsentliga i sammanhanget är enligt promemorian att täktverksamheten kan planläggas på ett ändamålsenligt sätt och oersättliga naturvärden skyddas. Samhället bör enligt promemorian inte av ekonomiska skäl hindras att fullfölja dessa intentioner. Detta är den i ersättningsssammanhang avgörande synpunkten. Grustäkter som ryms inom samhällets planläggning och där det sålunda finns ett legitimt intresse att ta grus påverkas enligt promemorian inte av en sådan ersättningsreglering.

I promemorian föreslås att 29 § NVL upphävs den 1 juli 1973. I övergångsbestämmelserna bör enligt promemorian föreskrivas, dels att mål som före ikraftträdandet anhängiggjorts hos domstol skall prövas och handläggas enligt äldre bestämmelser, dels att talan som väckes inom ett år från ikraftträdandet skall prövas enligt äldre bestämmelser, om det ersättningsgrundande beslutet vunnit laga kraft före ikraftträdandet. I syfte att förebygga att efter promemorians offentliggörande tillstånd till täktverksamhet söks enbart i den spekulationen, att länsstyrelsen, om ansökningen avslås eller tillstånd förenas med föreskrifter, skall hinna meddela beslut därom före ikraftträdandet och äldre ersättningsbestämmelser därigenom bli tillämpliga, bör enligt promemorian emellertid de nya bestämmelserna tillämpas efter ikraftträdandet, när

ansökningen gjorts efter utgången av oktober 1972. I sådant fall skall enligt promemorian talan om ersättning ogillas i mål som avgörs efter ikraftträdandet, oavsett när talan väckts eller länsstyrelsens beslut meddelats.

Förslaget att 29 § NVL skall upphävas föranleder enligt promemorian vissa jämkningar i 25, 26, 31, 33 och 34 §§ NVL. Vidare föreslås en jämkning av 22 § BL.

5 Remissyttrandena

5.1 Grustäktskommitténs förslag

Grustäktskommitténs förslag har i huvudsak fått ett mycket positivt mottagande vid remissbehandlingen. Samtliga remissinstanser utom två anser att behov föreligger av en lagstiftning om täktsamfälligheter. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* samt *länsstyrelsen i Kristianstads län* avstyrker emellertid förslaget.

Flera remissinstanser däribland *kammarkollegiet*, *bankinspektionen*, *lantmäteristyrelsen* samt *länsstyrelserna i Västmanlands och Östergötlands län* framhåller uttryckligen att ett behov av lagstiftning om täktsamfälligheter föreligger även om nuvarande rätt till ersättning av staten vid vägrat täkttillstånd upphävs. I anslutning här till betonar *Uppsala tingsrätt*, *Falu tingsrätt*, *naturvårdsverket*, *överlantmätarmyndigheterna i Stockholms och Kalmar län*, *länsstyrelsen i Uppsala län*, *bygglagutredningen* och *naturskyddsföreningen* att förslaget tillgodoser behovet av värdeutjämning mellan fastigheter på vilka brytning medges och sådana på vilka brytning förbjuds. *Falu tingsrätt* anser det sannolikt att systemet i framtiden kan komma att tillämpas i vidgad omfattning, t. ex. för att lösa de besvärliga rättvisefrågorna vid exploatering inom detaljplanområden. Bygglagutredningen anser att frågan om värdeutjämning vid täktexploatering och frågan om värdeutjämning vid bebyggelse och andra former av markexploatering bör lösas efter enhetliga linjer. Sistnämnda fråga övervägs f. n. av bygglagutredningen.

Flera remissinstanser understryker kommitténs uttalande att samhällighetsbildning möjliggör en från naturvårdssynpunkt lämplig lokalisering och samordning av erforderlig täktverksamhet. *Överlantmätarmyndigheten i Göteborgs och Bohus län* och *LRF* betonar särskilt kommitténs uttalande att tvångsdelaktighet bör komma i fråga endast för att främja en ändamålsenlig landskapsvård.

Behovet av ökad planering framhålls av några remissinstanser. *Planverket*, som i olika sammanhang påtalat behovet av en kommunomfattande fysisk planering, anser att denna självfallet bör behandla även täktfrågor. Planverket avser att tillsammans med berörda myndigheter undersöka möjligheterna att vidga det s. k. länsinventeringsprojektet till

att omfatta även befintliga täkter och viktigare förekomster av grus m. m. Även *naturskyddsföreningen* understryker behovet av översiktliga grusinventeringar och skyddsplaner. *Länsstyrelsen i Stockholms län* och *överlantmätarmyndigheten i länet* anser att frågan om en regional grusförsörjningsplanering måste uppmärksammas. Liknande synpunkter framförs av *länsstyrelsen i Uppsala län* och *Ekerö kommuns grustäktskommitté*. *Riksantikvarieämbetet* understryker behovet av utredning om kulturminnen och kulturmiljö.

Hovrätten över Skåne och Blekinge avstyrker förslaget och förordar i stället ett planinstitut för täktregleringen för att möjliggöra en översiktlig planering, förslagsvis för ett helt län. Kommittéförslaget innebär i hög grad ett tillgodoseende av privatekonomiska intressen. Det viktigaste skälet för samfällighetsbildning har ansetts vara att det allmänna får ökade möjligheter att utan alltför stora kostnader förhindra en från naturvårdssynpunkt olämplig grusexploatering. Detta skäl bortfaller om statens ersättningsskyldighet upphävs. Även utan samfällighetsbildning åstadkoms då de förbättrade möjligheter att skydda naturen som eftersträvas. Hovrätten kan inte godta det av kommittén åberopade skälet att en samfällighetsbildning bidrar till en ekonomisk utjämning mellan berörda fastigheter. En fastighetsägare som av naturvårdsskäl inte får exploatera grus på sin fastighet bör inte ha någon rätt att i stället tillgodose sig på sina grannars bekostnad. En tvångslagstiftning härom innebär en förtäckt expropriation av fastighetsvärden inte till förmån för det allmänna utan för att tillgodose enskilda intressen. Därigenom främjas enligt hovrättens mening inte någon naturvård. En tvångssamverkan enligt förslaget är enligt hovrätten så mycket mer orättvis mot den fastighet som drabbas därav som denna inte för framtiden har någon rätt att få kompensation för den förlust som består av att det ekonomiska värdet av fastighetens grus delvis överförs till andra fastigheter. Om förhållandena ändras står nämligen den fastighet, som vid det första tillfället fick allt sitt grus uttaget, utan rätt att återfå något från de grannfastigheter där gruset får exploateras i en senare omgång. Hovrätten kan godta en lagstiftning om täktsamfälligheter endast om delaktighetsgrunden bestäms efter värdet av det grus som faktiskt tas ut från varje fastighet. Syftet med en sådan lag tillgodoses emellertid enligt hovrättens mening bättre genom frivillig samverkan.

Även *länsstyrelsen i Kristianstads län* avstyrker förslaget. Det behov av lagstiftning som kan föreligga även sedan ersättningsrätten avskaffats torde enligt länsstyrelsen kunna tillgodoses på ett enklare sätt än genom de komplicerade bestämmelser kommittén föreslår. Förfarandet med täktplan kommer sedan ersättningsrätten avskaffats att vinna högst avsevärt i effektivitet. Om det visar sig att en samfällighetsbildning skulle medföra beaktansvärda fördelar ur naturvårdssynpunkt bör sökanden enligt länsstyrelsen beredas tillfälle att ansöka härom. Länsstyrelsen bör

få förordna förrättningsman att i samråd med länsstyrelsen handlägga frågan.

Naturvårdskommittén anser att förslaget i promemorian att upphäva ersättningsrätten i avgörande hänseenden ändrar förutsättningarna för kommittéförslaget och att en genomgripande översyn därför bör ske av kommittéförslaget. *Naturskyddsföreningen* framhåller att förslagets inbördes förhållande i vissa fall är oklart. Föreningen finner det nödvändigt att man tar hänsyn till alla miljöintressen — landskapsbilden, kulturella och vetenskapliga naturvärden osv.

Överlantmätarmyndigheten i Västernorrlands län anser att en samfällighetsbildning i vissa situationer kan vara olämplig och föreslår regler om rätt och skyldighet för täktexploatör att inlösa rätten att driva täkt på angränsande område.

Remissinstanserna godtar allmänt kommitténs förslag att samfällighetens omfattning skall bestämmas genom en kombination av vad som utgör en med hänsyn till landskapsbilden naturlig planläggningsenhet och kravet på att den avsedda fyndigheten skall med teknisk och ekonomisk fördel kunna tillgodogöras gemensamt. Remissinstanserna framför dock vissa synpunkter framför allt på tillämpningen.

Lantmäteristyrelsen understryker att tillämpningsproblem uppkommer genom att planläggnings-, landskapsskydds- och vinstutjämnings-synpunkter talar för stora enheter samtidigt som samfällighetens funktion som organ för gemensam grusbrytning gör det önskvärt med mera begränsade företag både i fråga om täktens omfattning och beträffande antalet delägare. Styrelsen anser det nödvändigt med ytterligare motivuttalanden till ledning vid denna svåra och ekonomiskt betydelsefulla avvägning. Om nuvarande ersättningsrätt upphävs finns enligt lantmäteristyrelsen större möjligheter att göra samfälligheten lämpligt avgränsad. *Svenska kommunal-tekniska föreningen* anser det nödvändigt att samfälligheterna omfattar tillräckligt stora områden med fyndigheter av olika storleksordning och olika värde ur landskapsvårdande synpunkt. Detta kräver enligt föreningen kanske en hårdare styrning från det allmännas sida än vad utredningen förutsatt. *Uppsala tingsrätt* framhåller att även vinstutjämnings-synpunkter kommer att vara avgörande för omfattningen och anser det önskvärt att lagtexten ger uttryck för det eller att ett klarläggande motivuttalande lämnas. *Falu tingsrätt* förutsätter som självklart att i den praktiska tillämpningen även kommer att beaktas att samfällighetsbildningen skall utformas så att den för fastighetsägarna medför fördelar som eljest skulle utebli. Om den nuvarande ersättningsrätten upphävs kan det för en fastighetsägare te sig angeläget att en på hans mark belägen fyndighet kommer med i underlaget för en täktsamfällighet. Enligt tingsrätten är det rimligt att ett sådant önskemål tillgodoses om det kan ske utan att naturvårdsintresset trädas för när, även om detta skulle nödvändiggöra en utvidgning av täktplanen utöver

det minimiområde som måste medtagas för att landskapsbilden skall kunna skyddas. Under samma förutsättning bör enligt tingsrätten en sådan utvidgning accepteras om den behövs för att ge samfälligheten en från tekniska och ekonomiska synpunkter optimal omfattning.

Överlantmätarmyndigheten i Stockholms län framhåller att upphävandet av ersättningsrätten gör att samfällighetens avgränsning blir av stor betydelse och att denna fråga måste ägnas särskild uppmärksamhet vid lagens tillämpning. Enligt *överlantmätarmyndigheten i Västernorrlands län* bör tidsfaktorn liksom vid annan planläggning ha stor betydelse för hur stora planläggningsenheterna bör göras. Normalt bör enligt myndighetens mening inte tas med mera än som kan väntas bli exploaterat inom 25 år. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* framhåller vikten av att i tveksamma fall naturvårdsintresset får väga över. *Sveriges lantmätareförening* understryker samfällighetsbildningens karaktär av detaljplanering. De regionala grusförsörjningssynpunkterna bör enligt föreningen inte få påverka omfattningen. Endast de lokala landskapsbildssynpunkterna tillsammans med driftekonomiska synpunkter för företagen bör få inverka. *Industrieförbundet* anser att länsstyrelsen, om svårigheter kan förutses vid förvaltningen, för att öka utsikterna till funktionsdugliga samfälligheter bör utnyttja möjligheterna att i stället för en stor samfällighet bilda två eller flera mindre. *Naturskyddsföreningen* anser att lämpligt kriterium för en samfällighet är en från materialförsörjningssynpunkt naturlig planläggningsenhet. Det bör inte krävas att samfälligheterna medför teknisk och ekonomisk fördel utan räcka med att de inte medför påtaglig teknisk och ekonomisk nackdel. *Ekerö kommuns grustäktskommitté* anser att i en första omgång hela grusåsen inom kommunen bör väljas vid områdesindelningen och att senare större områden bör väljas som enhet.

Remissinstanserna godtar i allmänhet kommitténs förslag i fråga om delaktigheten, befintliga exploatörers rättsställning och samfällighets organisation och förvaltning. Flera remissinstanser kritiserar de föreslagna förfarandebestämmelserna och förordar en fristående förrättning med fastighetsbildningsmyndigheten som förrättningsinstans och fullföljd till fastighetsdomstol.

5.2 Departementspromemorian

Departementspromemorian har fått ett positivt mottagande vid remissbehandlingen. Förslaget att upphäva den nuvarande ersättningsrätten enligt 29 § NVL tillstyrks eller lämnas utan erinran av det övervägande flertalet remissinstanser, däribland *kommunförbundet, hovrätten över Skåne och Blekinge, kammarkollegiet, riksantikvarieämbetet, naturvårdsverket, lantmäteristyrelsen* och *alla sex länsstyrelser* som avgivit yttrande. Åtta remissinstanser avstyrker dock förslaget.

Flera remissinstanser understryker uttalandet att täktregleringen i 18 § NVL inte fått avsedd verkan på grund av statens ersättningsskyldighet och vitsordar att promemoriaförslaget stämmer väl överens med de ersättningsprinciper som godkänts av riksdagen i anledning av prop. 1972: 111. Remissinstanserna välkomnar också den förbättring för naturvården som förslaget skulle medföra.

Överlantmätarmyndigheten i Göteborgs och Bohus län anser att det från rättssäkerhetssynpunkt finns anledning att överväga om inte tillståndsregleringen bör kringgärdas med särskilda bestämmelser för att garantera en riktig bedömning när nu den ekonomiska spärren helt släpper. Myndigheten föreslår nya handläggningsrutiner med bl. a. obligatoriskt hörande av kommunen.

Naturskyddsföreningen, som välkomnar förslaget, understryker behovet av en samordning av fastighetstaxeringen och möjligheterna att få exploateringstillstånd. Det borde enligt föreningen vara helt uteslutet att ett samhällsorgan beskattar en tillgång som förmögenhet, om sedan ett annat samhällsorgan förbjuder att tillgången realiseras utan att därvid betala ersättning. *Länsstyrelsen i Kristianstads län*, som också tillstyrker förslaget, förutsätter att i annan ordning beaktas de konsekvenser förslaget får med hänsyn till taxeringsvärdena för fastigheter med i och för sig brytbara fyndigheter.

Föreningen mellan ombudsmännen hos Sveriges landshypoteksinstitution påpekar att landshypoteksföreningarna vid sin värdering av låneobjekten inte inräknar förekomsten av täktfyndigheter i belåningsvärdet och finner därför inte anledning att gå in på de invändningar av principiell natur som i och för sig torde kunna riktas mot förslaget.

Ekerö kommuns grustäktskommitté anser förslaget vara en förbättring men önskar en ytterligare skärpning av lagstiftningen. Pågående eller planerad täktverksamhet bör enligt kommittén kunna bringas att upphöra eller förhindras utan att för den skull ersättning utgår. Denna skärpning torde svårigen kunna genomföras nu men bör aviseras i propositionen och efter utredning och remissbehandling genomföras snarast möjligt. Kommittén anser också att det behövs en precisering och skärpning av bestämmelserna om kontroll av brytning och återställningsåtgärder. Även *länsstyrelsen i Östergötlands län* föreslår en utredning om möjligheterna att återkalla eller ändra täkttillstånd om skäl föreligger till det.

Förslaget avstyrks av *bankinspektionen*, *Sveriges lantmätareförening*, *advokatsamfundet*, *LRF*, *Lantbrukarnas länsförbund i Uppsala*, *industriförbundet*, *bankföreningen*, *Sveriges jordbrukskasseförbund* samt en minoritet av *länsstyrelsen i Stockholms län*. Två ledamöter av *kommunförbundets styrelse* anser att förbundet saknat anledning att yttra sig över reglerna om ersättning från staten.

Bankinspektionen menar att rimlig rättssäkerhet både från kreditgivarens och ägarens synpunkt kräver att ersättning utgår om ändrad markanvändning av här diskuterat slag inte får komma till stånd. För fastigheter som inköpts före 1965 innebär förslaget att den del av köpeskillingen som avser fyndigheten skulle kunna dras in till det allmänna utan ersättning. En begränsad ersättningsrätt har dessutom utlovats genom den ståndpunkt statsmakterna intog vid NVL:s tillkomst. Inspektionen anser att argumenteringen i promemorian skjuter över målet i fråga om gjorda jämförelser med miljöskyddslagen och vattenlagen. Inspektionen finner emellertid att farhågorna för att ersättningarna enligt nu gällande regler kan bli högre än som avsetts inte kan fränkännas fog. Inspektionen anser det svårt att utan närmare utredning ta ställning till hur en skälig begränsning av ersättningsrätten skulle utformas men betecknar som ett minimum ersättning motsvarande de avdrag för substansvärde-minskning, som enligt regeringsrättens praxis medges vid beräkning av intäkt av grustäkt i förvärvskällan jordbruksfastighet (i brist på särskild utredning oftast 10—15 öre per kubikmeter).

Bankföreningen framhåller att såväl myndigheter som enskilda rättat sitt handlande efter de principer som antogs vid NVL:s tillkomst. Förslaget skulle medföra uppenbara förlustrisker för fastighetsägare och kreditgivare, i särskilt hög grad i fråga om renodlade grusfastigheter. Föreningen anser att ersättningsfrågan bör kunna lösas genom att den nuvarande ersättningsrätten bibehålles under en övergångstid av förslagsvis fem år. Föreningen understryker nödvändigheten av att en lagändring erhåller en effektiv publicering. Bl. a. borde övervägas att underrätta alla berörda fastighetsägare. Även *industriförbundet* framhåller att berörda parter inrättat sig efter de principer som antogs vid NVL:s tillkomst. Förbundet anser att ersättningsrätten genom anknytningen till den 1 januari 1965 kommer att utslockna av sig själv. Ett slopande av ersättningsrätten skulle enligt industriförbundet medföra en favorisering av dem som får tillstånd i förhållande till dem som vägras tillstånd. Totalt sett rör det sig för övrigt enligt förbundet inte om ersättningsbelopp av mera betydande storlek.

Sveriges jordbrukskassförbund framhåller risken för prisfall på jordbruksfastigheter med åtföljande risker för kreditförluster. Värdet av en inte exploaterad grustäkt har ofta officiellt fastslagits vid fastighetstaxering.

LRF har den uppfattningen att enbart ersättningsberäkningen, som utgår från marknadsvärdet den 1 januari 1965, redan har begränsat och i framtiden kommer att än mer begränsa statens ersättningsskyldighet. Lagstiftningen om samfälligheter kommer dessutom att medföra förbättringar i ersättningsavseende. *LRF* anser därför att det inte kan vara skäl att upphäva statens ersättningsskyldighet. *LRF* kritiserar vad som anförs

i promemorian om nutida rättsuppfattning och anser det rimligt att samhället håller en markägare skadeslös om vissa grustillgångar måste skyddas i naturvårdens, dvs. alla samhällsmedborgares, intresse. *Lantbrukarnas länsförbund i Uppsala* anser att förslaget är av nästintill konfiskatorisk karaktär.

Advokatsamfundet anser att en i lag inskriven rätt till ersättning för inskränkningar i äganderätten till en fastighet inte bör kunna upphävas enbart med hänvisning till förändrad syn på naturvårdsintressenas betydelse. Obilligheten i förslaget framstår enligt samfundet klart om det tillämpas på ett markområde som köpts för täktverksamhet utan att tillstånd ännu sökts. Åtskilliga täktområden, för vilka tillstånd ännu inte sökts, torde enligt samfundet ha köpts eller arrenderats redan före NVL:s ikraftträdande. Enligt *lantmätareföreningens* mening är argumenten i prop. 1972: 111 inte i samma grad tillämpliga på täktverksamhet, eftersom den inte medför några direkta ekonomiska förpliktelser för samhället. Om promemorieförslaget genomförs anser föreningen att frågan om täktvärdenas fördelning får ägnas stor uppmärksamhet och att frågan om täktavgift och värdeutjämningsfond eller liknande bör aktualiseras.

Grus- och makadamföreningen avstyrker visserligen inte förslaget men ifrågasätter om ett omedelbart slopande av ersättningsrätten är påkallat. Föreningen framhåller att utgången i ett täkttillståndsärende många gånger kommer att få stora ekonomiska följder. En fast reglerad remissgång motsvarande utställningsförfarandet enligt BL bör övervägas. Med hänsyn till kostnaderna för täktplan m.m. bör enligt föreningen öppnas möjlighet för sökanden att få någon form av förhandsbesked av länsstyrelsen.

Vägverket efterlyser ett motivuttalande om hur förslaget att upphäva 29 § NVL påverkar ersättningsberäkningen vid tillämpning av annan lagstiftning när mark med grustillgångar tas i anspråk.

De i departementspromemorian föreslagna övergångsbestämmelserna lämnas i huvudsak utan erinran. *Naturvårdsverket*, *överbantmätarmyndigheterna i Stockholms samt Göteborgs och Bohus län*, *länsstyrelserna i Stockholms och Östergötlands län*, *naturvårdskommittén*, *Sveriges lantmätareföreningen*, *Grus- och makadamföreningen*, *industriförbundet*, *bankföreningen* och *Nacka kommun* godtar sålunda förslaget att en efter utgången av oktober 1972 ingiven ansökan aldrig kan berättiga till ersättning enligt äldre bestämmelser. Däremot kritiserar dessa remissinstanser förslaget att det ersättningsgrundande beslutet måste vinna laga kraft före den 1 juli 1973 för att äldre ersättningsbestämmelser skall få åberopas. Kritiken går ut på att det blir godtyckligt vilka av de många, ofta sedan lång tid anhängiga, ansökningarna som länsstyrelsen hinner behandla i tid för att ersättningsrätten skall bevaras och att sökanden till följd av kravet på laga kraft kan tvingas att avstå från besvär mot ett

ersättningsgrundande beslut. Naturvårdsverket föreslår att tidpunkten skjuts fram ett år till den 1 juli 1974. Andra remissinstanser föreslår att äldre bestämmelser skall gälla oavsett när det ersättningsgrundande beslutet meddelas eller vinner laga kraft.

Sveriges jordbrukskassaförbund avstyrker förslaget att äldre bestämmelser inte skall få tillämpas om ansökan om täkttillstånd givits in efter utgången av oktober 1972. Enligt förbundets mening är det vidare inte acceptabelt att sådana ting som länsstyrelsernas balanser och expeditionstider skall få betydelse för vilken lagstiftning som skall tillämpas på ett före ikraftträdandet anhängiggjort ärende. Även *LRF* anser att de nya reglerna bör tillämpas enbart på ansökningar som görs efter ikraftträdandet.

Falu tingsrätt föreslår en undantagsregel innebärande att äldre bestämmelser skall tillämpas i fråga om fastighet som förvärvats för täktändamål före utgången av oktober 1972. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* föreslår att med ansökan före utgången av oktober 1972 skall jämsställas underhandskontakt med länsstyrelsen varigenom otvetydigt ådagalagts vilja att företaga täktverksamhet före utgången av nämnda månad.

Advokatsamfundet understryker vikten av att övergångsbestämmelserna utformas så att det värde marken hade vid ändringarnas ikraftträdande med hänsyn till då gällande rättsregler inte fråntas dess ägare eller nyttjanderättshavare utan full kompensation.

Kammarkollegiet förutsätter att promemoriaförslaget inte kommer att träda i kraft före lagstiftningen om täktsamfälligheter. *Överlantmätningsmyndigheten i Västernorrlands län* anser det däremot inte nödvändigt att vänta med att genomföra promemoriaförslaget till dess lagstiftningen om täktsamfälligheter träder i kraft.

6 Föredraganden

6.1 Allmänt om täktverksamhet

Genom ikraftträdandet den 1 januari 1965 av naturvårdslagen (NVL) infördes till skydd för landskapsbilden allmänt tillståndstvång för täkt av sten, grus, sand och lera. Länsstyrelse är tillståndsmyndighet och bestämmelserna om tillståndstvång finns i 18 § NVL. Under åren 1965—70 har länsstyrelserna meddelat drygt 10 000 täkttillstånd, huvudsakligen avseende grustäkter.

Grusförbrukningen i landet under slutet av 1930-talet har uppskattats till något över 7 000 000 kubikmeter per år. Den steg sedan kraftigt och beräknades till omkring 45 000 000 kubikmeter år 1967, var till kom ungefär 15 000 000 kubikmeter makadam. Förbrukningen väntas öka ytterligare. Grovt räknat används hälften av materialet till vägar, utfyllnader och dylikt samt hälften inom byggnadsindustrin. Grus- och

makadamindustriens totala omsättning beräknas f. n. uppgå till närmare en miljard kronor årligen. Ungefär hälften utgörs av transportkostnader.

Stentäkter drivs för ett flertal användningsområden. En del stenmaterial används för tillverkning av byggnadssten och prydnadssten. Den mest omfattande stenbrytningen gäller dock urberg för tillverkning av makadam samt kalksten och skiffer för cementindustrin.

6.2 Ersättning vid vägrat tillstånd till täktverksamhet m. m.

I 29 § NVL finns bestämmelser om ersättning av staten i anledning av täktregleringen. Har tillstånd som avses i 18 § vägrats eller förenats med föreskrifter och kan till följd härav marken av ägaren användas bara på sätt som står i uppenbart missförhållande till dess värde vid den tidpunkt då NVL trädde i kraft, den 1 januari 1965, är ägaren berättigad till ersättning av staten för den skada han härigenom lider. Ersättning skall alltså lämnas för värden som grundas på förväntningar om framtida täktverksamhet.

Övriga ersättningsbestämmelser i NVL har ändrats med verkan från den 1 januari 1973. Ändringarna går bl. a. ut på att de begränsningar i markägarens handlingsfrihet som beslut om naturreservat eller landskapsskyddsförordnande innebär skall grunda rätt till ersättning av staten endast om pågående markanvändning avsevärt försvåras.

I en departementspromemoria som lades fram samtidigt med den proposition som låg till grund för 1972 års ändringar i NVL föreslås att nuvarande ersättningsbestämmelser i 29 § NVL upphävs.

Vid remissbehandlingen har departementspromemorian fått ett övervägande positivt mottagande. Förslaget att upphäva den nuvarande ersättningsrätten tillstyrks eller lämnas utan erinran av bl. a. kommunförbundet, hovrätten över Skåne och Blekinge, kammarkollegiet, riksantikvarieämbetet, naturvårdsverket, lantmäteristyrelsen och alla sex länsstyrelser som avgivit yttrande. Kommunförbundet erinrar om att förslaget innebär ett fullföljande av de principiella riktlinjer i ersättningsfrågan som riksdagen antog förra året.

Förslaget avstyrks däremot av bankinspektionen, Sveriges lantmätareförening, advokatsamfundet, LRF, Lantbrukarnas länsförbund i Uppsala, industriförbundet, bankföreningen och Sveriges jordbrukskasseförbund. I de avstyrkande remissyttrandena åberopas rättssäkerhetssynpunkter och hänsynen till markägares och kreditgivares intressen. Samtidigt förefaller man emellertid även i dessa remissyttranden vara på det klara med att ersättningsrätten åtminstone på sikt måste försvinna. Detta anses emellertid bli följderna redan av nu gällande regler.

För min del vill jag erinra om att insikten har vuxit under senare år om behovet av ett förbättrat skydd för våra naturtillgångar. Det stäm-

mer inte heller med nutida rättsuppfattning att en markägare skall kunna göra anspråk på ersättning av samhället för att han inte får använda sin egendom på ett sätt som skulle vara till skada för andra människor och samhället i dess helhet. Det är mot denna bakgrund man skall se statsmakternas ställningstagande i december 1972 om att ersättning enligt de övriga ersättningsbestämmelserna i NVL inte skall utgå för värden som beror enbart på förväntningar om ändring i pågående markanvändning. Denna princip gäller oavsett om det är fråga om förväntningar om framtida bebyggelse eller förväntningar om annan ändring i markanvändningen (prop. 1971: 111 bil. 2 och 3 s. 329 f).

Den år 1965 införda täktregleringen har varit värdefull. Den har emellertid inte kunnat ge det effektiva skydd för landskapsbilden som man då räknade med. Under åren 1965—1970 har länsstyrelserna som nämnts meddelat drygt 10 000 tillståndsbeslut. I endast 85 fall har beslutet inneburit avslag på täktansökningen. Självfallet har ett stort antal av dessa ärenden varit sådana där tillstånd till täkt har kunnat medges utan uppgivande av väsentliga miljövärden. Det är dock ställt utom allt tvivel att länsstyrelserna inte kunnat visa den återhållsamhet vid tillståndsgivningen som täktbestämmelserna syftade till. Att tillståndsprövningen utfallit på det sättet förklaras av att länsstyrelserna varit nödsakade att i möjligaste mån undvika ersättningsskyldighet för staten. Ersättningarna kan i enskilda fall uppgå till mycket betydande belopp. Som exempel kan hänvisas till rättsfallet NJA 1971 s. 145 — som gällde en fyndighet på Sundbyholmsåsen i Södermanlands län — där högsta domstolen fastställde ersättningen till 1 500 000 kr. räknat per den 1 januari 1965 med visst tillägg för penningvärdeförändringen.

Nuvarande ersättningsregler har alltså kommit att utgöra ett allvarligt hinder för en från naturvårdssynpunkt riktig tillämpning av täktregleringen i 18 § NVL. Den målsättning för hushållningen med mark och vatten som ligger till grund för myndigheternas planering kan inte tillgodoses i avsedd utsträckning om ersättningsbestämmelserna i 29 § NVL bibehålls.

Mot förslaget i departementspromemorian har invänts att det kunde medföra risker för kreditlivet och sänka värdena på vissa fastigheter. Det är svårt att bedöma i vilken utsträckning det verkligen förhåller sig så. Klart är emellertid att förväntningsvärden som kan förekomma på vissa håll har en spekulativ karaktär och grundar sig på regler som i tillämpningen har visat sig ge resultat som inte är godtagbara från naturvårdssynpunkt. Ett konsekvent fullföljande av kritiken mot promemorian på denna punkt skulle leda till att man av hänsyn till markägare och kreditgivare över huvud taget inte skulle kunna bringa lagstiftningen i bättre överensstämmelse med naturvårdsintressena. Man skulle med andra ord vara förhindrad att ändra bestämmelserna i NVL så att intentionerna med 1965 års lagstiftning förverkligades. 1965 års ersätt-

ningsbestämmelser var tänkta att bli en övergångsreglering med rimliga kostnader för samhället under begränsad tid. Tillämpningen pekar åt ett annat håll.

I övrigt får jag hänvisa till den diskussion om ersättningsfrågorna som förekom i 1972 års lagstiftningsärende. Att man i nutida lagstiftning bör utgå från principen att en markägare i sådana situationer som det nu är fråga om utan särskild ersättning är skyldig att ta hänsyn till väsentliga samhällsintressen bekräftades, som jag nyss har nämnt, av riksdagen så sent som förra året.

På grund av det nu anförda ansluter jag mig till förslaget i departementspromemorian och föreslår att de nuvarande ersättningsbestämmelserna i 29 § NVL upphävs.

Ekerö kommuns grustäktskommitté anser att även pågående täktverksamhet bör kunna bringas att upphöra utan att ersättning utgår. Länsstyrelsen i Östergötlands län föreslår en utredning om möjligheterna att återkalla eller ändra täkttillstånd om skäl föreligger till det. Dessa remissinstanser pekar enligt min mening på ett allvarligt naturvårdsproblem. Utvecklingen kan medföra att de villkor som knutits vid ett tillstånd framstår som otillräckliga. Täktens påverkan på landskapsbilden kan med tiden komma att bli mer förödande än man föreställde sig när tillståndet meddelades. I viss utsträckning kan man komma till rätta med sådana olägenheter genom att tidsbegränsa tillstånden. Det har emellertid förekommit, att tillstånd inte har tidsbegränsats, något som avsevärt minskar effekten av föreskrifter i tillståndet rörande återställningsåtgärder efter avslutad täktverksamhet. Det har också inträffat att tillstånd givits som inte är förenliga med nutida krav på god naturvård.

Jag delar uppfattningen att det finns ett behov av att införa regler för omprövning av meddelade tillstånd. Efter mönster av 24 § miljöskyddslagen (1969: 387) föreslår jag att länsstyrelsen efter tio år skall kunna upphäva tillstånd helt eller delvis eller meddela ändrade föreskrifter. Länsstyrelsen skall alltså av eget initiativ eller på anmälan av exempelvis kommunen kunna göra en helt ny prövning av tillståndsfrågan. Även före tioårsperiodens utgång bör länsstyrelsen kunna meddela ändrade föreskrifter, om det visar sig att meddelade föreskrifter inte i erforderlig mån begränsat eller motverkat företagets menliga inverkan på landskapsbilden. Därvid bör länsstyrelsen givetvis ta rimlig hänsyn även till tillståndshavarens berättigade intressen.

Om länsstyrelsen efter tioårsperiodens utgång beslutar att pröva om tillståndet torde det vanligaste bli att tillståndet begränsas på lämpligt sätt. Särskilt när det rör sig om ett icke tidsbegränsat tillstånd kan det dock bli aktuellt att upphäva tillståndet helt och hållet eller i varje fall tidsbegränsa det. En ändring av föreskrifterna torde främst komma att gå ut på att företaget åläggs skärpta regler i fråga om skyddsåtgärder un-

der pågående täktverksamhet. Det kan innebära en betydande förbättring av situationen att exploatören börjar vidta återställningsåtgärder under arbetets gång i stället för att vänta med det till dess täktverksamheten avslutats.

Länsstyrelsen avses självfallet även i fortsättningen vara oförhindrad att meddela täkttillstånd för kortare tid än tio år.

De föreslagna omprövningsbestämmelserna får sannolikt störst betydelse beträffande tillstånd som meddelats före ikraftträdandet. I fråga om sådana äldre tillstånd bör enligt min mening gälla att de nya bestämmelserna om rätten att före tioårsperiodens utgång meddela ändrade föreskrifter skall träda i kraft omedelbart. Däremot skulle det leda för långt att göra de nya reglerna om upphävande av tillstånd omedelbart tillämpliga på äldre tillstånd. Jag har för min del kommit till den slutsatsen att den tioårsperiod som föreslås gälla för upphävande av tillstånd bör räknas från lagens ikraftträdande. Härmed får grusexploatörerna mycket god tid på sig att inrätta sig efter att tillståndet kan komma att upphöra. Bryter någon mot föreskrift som meddelats i samband med tillstånd till täkt, inträder straffansvar enligt 37 § 3 NVL. Straffbestämmelsen avser även föreskrifter som tillkommit efter det att tillståndet gavs.

Skärps de ursprungliga villkoren för ett täkttillstånd, kan följden bli att säkerhet som ställts för fullgörande av föreskrivna åtgärder blir otillräcklig. Samma förhållande kan inträda, om säkerheten minskar i värde eller om kostnaden för nämnda åtgärder befinns bli avsevärt högre än som förutsetts. I samband med införandet av möjlighet att meddela ändrade föreskrifter bör länsstyrelsen enligt min mening också få befogenhet att göra ett täkttillstånds fortsatta giltighet beroende av att tidigare ställd säkerhet kompletteras i erforderlig utsträckning.

Ekerö kommuns grustäktskommitté anser att det behövs en precisering och skärpning av bestämmelserna om kontroll av brytning och återställningsåtgärder. I detta avseende är det emellertid huvudsakligen en fråga om länsstyrelsernas resurser att utöva kontroll av täktverksamheten. De omprövningsbestämmelser som jag nyss föreslagit ger länsstyrelserna vidgade handlingsmöjligheter jämfört med nuläget. Någon lagändring därutöver anser jag inte påkallad.

Vägverket efterlyser ett uttalande om hur ett upphävande av 29 § NVL påverkar ersättningsberäkningen vid tillämpning av annan lagstiftning när mark med grustillgångar tas i anspråk. Jag skall något klargöra hur jag ser på dessa frågor. Om pågående täktverksamhet avsevärt försvåras genom förordnande om naturreservat eller generalplan skall staten resp. kommunen ersätta tillståndshavaren den skada han lider. I pågående markanvändning får inräknas markens användning enligt täkttillstånd, under förutsättning att ändringen i markens användning framstår som aktuell (prop. 1972: 111 bil. 2 och 3 s. 334 f). Om tillstånd inte

föreligger utgår aldrig ersättning för förbud mot täktverksamhet i förordnande om naturreservat eller generalplan.

Om mark tas i anspråk med stöd av expropriationslagen (1972: 719) eller liknande lagstiftning exempelvis väglagen (1971: 948, ändrad senast 1972: 786) utgår ersättning för den skada som åsamkas tillståndshavare. För täkttillgångar där exploateringstillstånd inte meddelats utgår ersättning för marknadsvärdet med den inskränkning som följer av presumptionsregeln i 4 kap. 3 § expropriationslagen.

Upphävandet av 29 § NVL föranleder vissa följdändringar i NVL och i 22 § BL.

6.3 Övergångsbestämmelser med anledning av upphävandet av 29 § NVL

I promemorian föreslås att 29 § NVL upphävs den 1 juli 1973. I övergångsbestämmelserna bör enligt promemorian föreskrivas, dels att mål som före ikraftträdandet anhängiggjorts hos domstol skall prövas och handläggas enligt äldre bestämmelser, dels att talan som väcks inom ett år från ikraftträdandet skall prövas enligt äldre bestämmelser, om det ersättningsgrundande beslutet vunnit laga kraft före ikraftträdandet. I syfte att förebygga att efter promemorians offentliggörande tillstånd till täktverksamhet söks enbart i den spekulationen att länsstyrelsen, om ansökningen avslås eller tillstånd förenas med föreskrifter, skall hinna meddela beslut därom före ikraftträdandet och äldre ersättningsbestämmelser därigenom bli tillämpliga, bör enligt promemorian emellertid de nya bestämmelserna tillämpas efter ikraftträdandet, när ansökningen gjorts efter utgången av oktober 1972.

De i promemorian föreslagna övergångsbestämmelserna har fått ett blandat mottagande. Naturvårdsverket, överlantmätarmyndigheterna i Stockholm samt Göteborg och Bohus län, länsstyrelserna i Stockholms och Östergötlands län, naturvårdskommittén, Sveriges lantmätareförening, Grus- och makadamföreningen, industriförbundet, bankföreningen och Nacka kommun godtar sålunda förslaget att en efter utgången av oktober 1972 ingiven ansökan aldrig kan berättiga till ersättning enligt äldre bestämmelser. Däremot kritiserar dessa remissinstanser förslaget att det ersättningsgrundande beslutet måste vinna laga kraft före den 1 juli 1973 för att äldre ersättningsbestämmelser skall få återopas. Kritiken går ut på att det blir godtyckligt vilka av de många, ofta sedan lång tid anhängiga ansökningarna som länsstyrelsen hinner behandla i tid för att ersättningsrätten skall bevaras och att sökanden till följd av kravet på laga kraft kan tvingas att avstå från besvär mot ett ersättningsgrundande beslut. Naturvårdsverket föreslår att tidpunkten skjuts fram ett år till den 1 juli 1974. Andra remissinstanser föreslår att äldre bestämmelser skall gälla oavsett när det ersättningsgrundande beslutet meddelas eller vinner laga kraft.

Den kritik som framförts mot de föreslagna övergångsbestämmelserna kan inte fränkännas betydelse. För att syftet med den här föreslagna reformen skall uppnås i det väsentliga torde det också vara tillräckligt om man drar gränsen på det sättet att ansökningar som kommit in till länsstyrelsen efter utgången av oktober 1972 ej i något fall kan föranleda ersättning. Den begränsningen har accepterats av det helt övervägande antalet remissinstanser.

6.4 Lagstiftning om täktsamfälligheter

Grustäktskommittén föreslår att förbättrad landskapsvård skall åstadkommas genom samfällighetsbildning. Syftet är att genomföra en från naturvårdssynpunkt lämplig lokalisering och samordning av den täktverksamhet som gäller sten, grus, sand och lera i fyndigheter som berör två eller flera fastigheter. Kommittén föreslår en särskild lag om täktsamfälligheter som anknyter till täktregleringen i 18 § NVL. Genom den samverkan mellan fastigheter i form av täktsamfällighet som kommittén föreslår kan planläggningen av den behövliga brytningen ske utan hänsyn till fastighetsgränserna. Härigenom ökas enligt kommittén väsentligt möjligheterna att skydda landskapsbilden utan att nödvändig exploatering för den skall hindras. Enligt kommitténs förslag kommer alla delägarna i samfälligheten i åtnjutande av det ekonomiska utbytet av den tillåtna brytningen. När det gäller fördelningen av vinsten blir det likgiltigt på vilken fastighet brytningen sker.

Grustäktskommitténs förslag har i huvudsak fått ett positivt mottagande vid remissbehandlingen. Samtliga remissinstanser utom två anser att behov föreligger av en lagstiftning om täktsamfälligheter. Skilda skäl åberopas för denna ståndpunkt. Somliga framhåller att ett behov föreligger även om nuvarande rätt till ersättning av staten vid vägrat täkttillstånd upphävs. Andra betonar att förslaget tillgodoser behovet av värdeutjämning mellan fastigheter på vilka brytning medges och sådana på vilka brytning förbjuds. Flera remissinstanser understryker också kommitténs uttalande att samfällighetsbildning möjliggör en från naturvårdssynpunkt lämplig lokalisering och samordning av erforderlig täktverksamhet. Två remissinstanser betonar särskilt kommitténs uttalande att tvångsdelaktighet bör komma i fråga endast för att främja en ändamålsenlig landskapsvård.

Hovrätten över Skåne och Blekinge avstyrker förslaget och förordar i stället ett planinstitut för täktregleringen för att möjliggöra en översiktlig planering, förslagsvis för ett helt län. Kommittéförslaget innebär enligt hovrätten i hög grad ett tillgodoseende av privatekonomiska intressen. Det viktigaste skälet för samfällighetsbildning bortfaller om statens ersättningsskyldighet upphävs. Hovrätten kan inte godta det av kommittén åberopade skälet att en samfällighetsbildning bidrar till en

ekonomisk utjämning mellan berörda fastigheter. En fastighetsägare som av naturvårdsskäl inte får exploatera grus på sin fastighet bör inte ha någon rätt att i stället tillgodose sig på sina grannars bekostnad. En tvångslagstiftning härom innebär en förtäckt expropriation av fastighetsvärden inte till förmån för det allmänna utan för att tillgodose enskilda intressen. Därigenom främjas enligt hovrättens mening inte någon naturvård. En tvångssamverkan enligt förslaget är enligt hovrätten så mycket mer orättvis mot den fastighet som drabbas därav som denna inte för framtiden har någon rätt att få kompensation för den förlust som består av att det ekonomiska värdet av fastighetens grus delvis överförs till andra fastigheter. Hovrätten kan godta en lagstiftning om täktsamfälligheter endast om delaktighetsgrunden bestäms efter värdet av det grus som faktiskt tas ut från varje fastighet. Syftet med en sådan lag tillgodoses emellertid enligt hovrättens mening bättre genom frivillig samverkan.

Även länsstyrelsen i Kristianstads län avstyrker förslaget. Det behov av lagstiftning som kan föreligga sedan ersättningsrätten avskaffats torde enligt länsstyrelsen kunna tillgodoses på ett enklare sätt än genom de komplicerade bestämmelser kommittén föreslår.

För egen del har jag kommit till den uppfattningen att det kan finnas ett behov av en lagstiftning om samfälligheter. Grustäktskommittén har emellertid förutsatt att ersättningsbestämmelserna i 29 § NVL skall fortsätta att gälla och kommitténs hela förslag bygger på denna förutsättning. Frågan om den lämpliga utformningen av en lagstiftning beträffande täktsamfälligheter bör enligt min mening prövas från de nya förutsättningar som föreligger, om riksdagen bifaller förslaget om upphävande av ersättningsbestämmelserna. Det finns f. ö. också skäl att avvakta den vidare behandlingen av det till lagrådet den 8 december 1972 remitterade förslaget till anläggningslag.

Jag är alltså inte beredd att utan ytterligare utredning lägga fram förslag till lagstiftning om täktsamfälligheter. En lagstiftning om täktsamfälligheter och utformningen av ersättningsreglerna i NVL är inte frågor som är nödvändigt förbundna med varandra. De av mig tidigare förordade ändringarna i ersättningsreglerna i NVL innebär ett fullföljande av den principiella ståndpunkt statsmakterna intog förra året. De nya ersättningsreglerna bör slå igenom snarast möjligt i fråga om täktverksamhet så att man undviker ytterligare täktansökningar som kan ge upphov till ersättningsrätt. Det bör enligt min mening under inga förhållanden komma i fråga att uppskjuta den angelägna reformen av ersättningsreglerna i NVL i avbidan på att slutlig ställning kan tas till frågan om lagstiftning beträffande täktsamfälligheter.

7 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

- 1) lag om ändring i naturvårdslagen (1964: 822) och
- 2) lag om ändring i byggnadslagen (1947: 385).

Vid upprättandet av lagförslaget 1 har samråd skett med chefen för jordbruksdepartementet och vid upprättandet av lagförslaget 2 med chefen för civildepartementet.

8 Specialmotivering

I 18 § andra stycket NVL tilläggs en föreskrift om befogenhet för länsstyrelsen att kräva komplettering av säkerhet som ställts för fullgörandet av föreskrivna skadeförebyggande åtgärder (se avsnitt 6.2).

I ett nytt fjärde stycke i 18 § NVL upptas bestämmelser om omprövning av meddelade tillstånd (se avsnitt 6.2).

Upphävandet av 29 § NVL föranleder rent redaktionella ändringar i 25, 31, 33 och 34 §§ NVL. Hänvisningarna till 29 § tas bort i nämnda paragrafer.

26 § tredje stycket upphävs, eftersom det innehåller ett undantag att 29 § skall tillämpas i vissa fall i stället för ersättningsbestämmelserna i 26 § (se prop. 1972: 111 bil. 2 och 3 s. 407 och 541).

Lagen om ändring i NVL skall träda i kraft den 1 juli 1973. I punkt 2 ges en övergångsbestämmelse till de nya omprövningsbestämmelserna i 18 § fjärde stycket av innebörd att tioårstiden för äldre tillstånd skall räknas från ikraftträdandet (se avsnitt 6.2). I punkten 3 ges en övergångsbestämmelse till upphävandet av 29 § NVL (se avsnitt 6.3). Enligt denna bestämmelse får 29 § i upphävd lydelse tillämpas även efter ikraftträdandet, om ansökan om täkttillstånd har inkommit till länsstyrelsen före utgången av oktober 1972. Det saknar betydelse om det ersättningsgrundande beslutet meddelas före eller efter ikraftträdandet eller om talan väckes vid domstol före eller efter ikraftträdandet.

Enligt punkt 3 i övergångsbestämmelserna till 1972 års ändringar i NVL (se SFS 1972: 779) skall talan som väckes före utgången av år 1973 prövas enligt äldre bestämmelser, om det ersättningsgrundande beslutet har vunnit laga kraft före den 1 januari 1973. Denna övergångsbestämmelse täcker inte det speciella fallet att ett dispensabelt naturreservatsförbud mot täktverksamhet har meddelats och ansökan om dispens inte har prövats före den 1 januari 1973. Skulle den situationen inträffa att en dispensansökan har kommit in till länsstyrelsen före utgången av oktober 1972 anser jag att den nu föreslagna övergångsbestämmelsen bör kunna tillämpas analogt. I övrigt finns enligt min me-

ning inte behov av några övergångsbestämmelser till upphävandet av 26 § tredje stycket NVL.

Upphävandet av 29 § NVL föranleder en följdändring i 22 § byggnadslagen. I första stycket andra punkten av sistnämnda paragraf finns en bestämmelse att 29 § NVL i vissa fall skall äga motsvarande tillämpning i stället för ersättningsbestämmelserna i 22 § byggnadslagen. Bestämmelsen motsvarar det nyssnämnda undantaget i 26 § tredje stycket NVL (se prop. 1972: 111 bil. 2 och 3 s. 354 och 537) och skall upphävas. Detta föranleder redaktionella ändringar i 22 § tredje och fjärde styckena.

I promemorian har i byggnadslagen föreslagits övergångsbestämmelser av samma innehåll som föreslagits för NVL. Om generalplan fastställts genom beslut som vunnit laga kraft före den 1 januari 1973, gäller enligt punkt 3 i övergångsbestämmelserna till 1972 års ändringar i byggnadslagen äldre ersättningsbestämmelser (se SFS 1972: 775). Den undantagsbestämmelse som nu skall upphävas trädde i kraft först den 1 januari 1973. Jag anser därför att några övergångsbestämmelser inte behövs i anledning av den nu aktuella ändringen i byggnadslagen.

9 Hemställan

Jag hemställer att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att antaga

1. lag om ändring i naturvårdslagen (1964: 822),
2. lag om ändring i byggnadslagen (1947: 385).

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

Bilaga

Förslag i Ds Ju 1972: 34

1 Förslag till

Lag om ändring i naturvårdslagen (1964: 822)

Härigenom förordnas i fråga om naturvårdslagen (1964: 822)

*dels att 29 § skall upphöra att gälla*¹,*dels att 25, 26, 31, 33 och 34 §§ skall ha nedan angivna lydelse.**Nuvarande lydelse*²*Föreslagen lydelse*

25 §

Ägare av fastighet och innehavare av särskild rätt till fastighet äro berättigade till ersättning av kronan i den utsträckning som anges i 26 och 28—30 §§. Att i vissa fall även borgenär, som har panträtt i fastigheten, är berättigad till ersättning framgår av 34 § andra stycket. Om inlösen av fastighet stadgas i 27 §.

Ägare av fastighet och innehavare av särskild rätt till fastighet äro berättigade till ersättning av kronan i den utsträckning som anges i 26, 28 och 30 §§. Att i vissa fall även borgenär, som har panträtt i fastigheten, är berättigad till ersättning framgår av 34 § andra stycket. Om inlösen av fastighet stadgas i 27 §.

I fråga om ersättning och inlösen skall expropriationslagen () i tillämpliga delar lända till efterrättelse i den mån avvikande bestämmelser ej meddelas i denna lag. 4 kap. 3 § expropriationslagen skall äga tillämpning i fråga om värdeökning som ägt rum under tiden från dagen tio år före det talan väcktes vid domstol.

26 §

Medföra föreskrifter enligt 8 eller 9 § att pågående markanvändning avsevärt försvåras eller att mark tages i anspråk, äro fastighetsägaren och innehavare av särskild rätt till fastigheten berättigade till ersättning av kronan för den skada de härigenom lida.

Innebär föreskrift enligt 8 § förbud att vidtaga viss åtgärd utan länsstyrelsens tillstånd, må ersättning i anledning av den föreskriften ej utgå med mindre tillstånd vägrats eller förenats med särskilda villkor.

Innebära föreskrifter enligt 8 eller 9 § förbud mot täktverksamhet, som avses i 18 §, eller medföra sådana föreskrifter att tillstånd till täktverksamhet vägras eller förenas med föreskrifter, och är i fall som nu sagts ej fråga om hinder i pågående markanvändning, äger 29 § motsvarande tillämpning.

¹ Förslaget innebär inte något ställningstagande till grustäktskommitténs förslag till ändring av 29 §.

² Lydelse enligt prop. 1972: 111.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Har förbud meddelats enligt 11 § och vägrats tillstånd som där avses, äger vad i första stycket stadgas om föreskrifter enligt 8 eller 9 § motsvarande tillämpning.

31 §

Ersättning enligt 26 § *sista* stycket skall bestämmas att utgå med visst årligt belopp. Ersättningen må, om särskilda skäl äro därtill, avräknas å gottgörelse som sedermera kan komma att utgå jämlikt 26 § första stycket eller 27 §.

Om särskilda skäl äro därtill, må jämväl ersättning enligt 26 § första stycket *eller* 28—30 § på begäran antingen av kronan eller av fastighetsägaren eller annan sakägare fastställas att utgå med visst årligt belopp med rätt för kronan och den ersättningsberättigade att erhålla omprövning vid ändrade förhållanden.

Ersättning enligt 26 § *tredje* stycket skall bestämmas att utgå med visst årligt belopp. Ersättningen må, om särskilda skäl äro därtill, avräknas å gottgörelse som sedermera kan komma att utgå jämlikt 26 § första stycket eller 27 §.

Om särskilda skäl äro därtill, må jämväl ersättning enligt 26 § första stycket, 28 *eller* 30 § på begäran antingen av kronan eller av fastighetsägaren eller annan sakägare fastställas att utgå med visst årligt belopp med rätt för kronan och den ersättningsberättigade att erhålla omprövning vid ändrade förhållanden.

33 §

Har ej överenskommelse träffats om ersättning enligt 26 *eller* 28—30 § eller om inlösen av fastighet enligt 27 § och har icke den som vill göra anspråk på ersättning eller fordra inlösen, jämlikt 32 § första stycket förlorat sin talan, åligger det honom att väcka talan mot kronan hos fastighetsdomstolen inom ett år från det laga kraft åkommit det beslut varå anspråket grundas, vid påföljd att han eljest går rätten därtill förlustig.

Kronan äger, då fråga uppkommit om meddelande om föreskrifter enligt 8 eller 9 §, vid fastighetsdomstolen väcka talan mot sakägare om fastställande av de villkor som, därest föreskrifterna meddelas, skola gälla beträffande ersättning eller inlösen. Meddelas ej föreskrifter av det innehåll, som förutsatts vid fastighetsdomstolen, inom ett år från det målet avgjorts genom lagakraftäggande dom, skall domen ej längre vara bindande för parterna.

34 §

Är fastighetsägare enligt 26 § första stycket eller 28 *eller* 29 § tillkommande ersättning bestämd

Är fastighetsägare enligt 26 § första stycket eller 28 § tillkommande ersättning bestämd att utgå

Nuvarande lydelse

att utgå på en gång och har fastigheten genom det beslut, som föranlett rätten till ersättning, undergått sådan minskning i värde att den kan antagas ej utgöra full säkerhet för borgenär, som då rätten till ersättning uppkom hade panträtt i fastigheten, skall ersättningen nedsättas hos länsstyrelsen.

Om borgenär som avses i första stycket lider förlust till följd av att nedsättning ej skett, har han rätt till ersättning av kronan för förlusten mot avskrivning å fordringshandlingen. Detsamma gäller, om borgenär lider förlust därigenom att ersättning blivit för lågt beräknad och ersättningen till följd av överenskommelse mellan kronan och den ersättningsberättigade eller av annan anledning ej blivit prövad av domstol. Talan om ersättning enligt detta stycke skall väckas vid fastighetsdomstolen.

Föreslagen lydelse

på en gång och har fastigheten genom det beslut, som föranlett rätten till ersättning, undergått sådan minskning i värde att den kan antagas ej utgöra full säkerhet för borgenär, som då rätten till ersättning uppkom hade panträtt i fastigheten, skall ersättningen nedsättas hos länsstyrelsen.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.
2. Mål som före ikraftträdandet anhängiggjorts hos domstol prövas och handlägges enligt äldre bestämmelser.
3. Talan som väckes före utgången av juni månad år 1974 prövas enligt äldre bestämmelser, om det beslut varpå anspråket grundas har vunnit laga kraft före ikraftträdandet av denna lag.
4. Utan hinder av punkterna 2 och 3 skall talan prövas enligt de nya bestämmelserna, om tillstånd till tåktverksamhet sökts efter utgången av oktober 1972.

2 Förslag till**Lag om ändring i byggnadslagen (1947: 385)**

Härigenom förordnas, att 22 § byggnadslagen (1947: 385) skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse¹**Föreslagen lydelse***22 §**

Medför fastställd generalplan att pågående markanvändning avsevärt försvåras, äro markens ägare och innehavare av särskild rätt till marken berättigade till ersättning av kommunen för den skada de härigenom lida. *Innebär fastställd generalplan förbud mot tåkt-*

Medför fastställd generalplan att pågående markanvändning avsevärt försvåras, äro markens ägare och innehavare av särskild rätt till marken berättigade till ersättning av kommunen för den skada de härigenom lida.

¹ Lydelse enligt prop. 1972: 111.

Nuvarande lydelse

verksamhet, som avses i 18 § naturvårdslagen (1964: 822), eller medför sådan plan att tillstånd till täktverksamhet vägras eller för- enas med föreskrifter, och är i fall som nu sagts ej fråga om hinder i pågående markanvändning, äger i fråga om ersättningsskyldighet för kommunen 29 § naturvårdslagen motsvarande tillämpning.

Föreslagen lydelse

Ersättning kan bestämmas att utgå med visst årligt belopp, med rätt för såväl kommunen som markens ägare eller annan sakägare att er- hålla omprövning vid ändrade förhållanden. Vad i fråga om ersättning- en avtalats eller uppenbarligen förutsatts skola gälla mellan kommunen och sakägare gälle jämväl mot den som efter planens fastställande för- värvat sakägarens rätt till marken.

Uppkommer i fall som avses i första stycket *första punkten* syn- nerligt men vid användningen av fastighet som marken tillhör, är kommunen skyldig att lösa fastig- heten.

Ersättning enligt första stycket *första punkten* på grund av att åtgärd som avses i 17 § första stycket icke får vidtagas utgår en- dast om det i den ordning som anges i 17 § andra stycket fast- ställts att åtgärden är av beskaf- fenhet att kunna väsentligt försvå- ra områdets användning för avsett ändamål. Motsvarande gäller i frå- ga om inlösen.

Uppkommer i fall som avses i första stycket synnerligt men vid användningen av fastighet som marken tillhör, är kommunen skyl- dig att lösa fastigheten.

Ersättning enligt första stycket på grund av att åtgärd som avses i 17 § första stycket icke får vid- tagas utgår endast om det i den ordning som anges i 17 § andra stycket fastställts att åtgärden är av beskaffenhet att kunna väsent- ligt försvåra områdets användning för avsett ändamål. Motsvarande gäller i fråga om inlösen.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.
2. Mål som före ikraftträdandet anhängiggjorts hos domstol prövas och handlägges enligt äldre bestämmelser.
3. Talan som väckes före utgången av juni månad år 1974 prövas enligt äldre bestämmelser, om det beslut varpå anspråket grundas har vunnit laga kraft före ikraftträdandet av denna lag.
4. Utan hinder av punkterna 2 och 3 skall talan prövas enligt de nya bestämmelserna, om tillstånd till täktverksamhet sökts efter utgången av oktober 1972.